

УДК 620.179.16:620.179.17

МОДЕЛЬ ПАРАМЕТРИЧНОГО ВИХРОСТРУМОВОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА**Б.М. Горкунов, І.В. Тюпа, О.А. Авраменко, В.В. Скопенко***Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Фрунзе, 21, м. Харків, 61002, тел. (8-057) 707-69-34, e-mail: gorkunov@kpi.kharkov.ua**Наведено розрахункову модель параметричного вихрострумowego перетворювача, засновану на суперпозиції електромагнітного поля витків обмотки перетворювача та індукваного струму в циліндричному об'єкті. Отримані результати розрахунків та експериментальних досліджень підтверджують адекватність запропонованої моделі.**Приведена расчетная модель параметрического вихретокового преобразователя, основанная на суперпозиции электромагнитного поля витков обмотки преобразователя и индуцируемого тока в цилиндрическом объекте. Получены результаты расчетов и экспериментальных исследований подтверждающих адекватность предложенной модели.**The calculation model of parametrical eddy current converter, based on superposition of an electromagnetic field of coils of a winding of the converter and the induced current in cylindrical object is given. The received results of calculations and experimental researches confirm adequacy of the offered model.*

Розвиток сучасних засобів обчислювальної техніки дозволяє істотно автоматизувати й полегшити процес розрахунку та проектування електромагнітних систем. З метою теоретичного аналізу вихідних сигналів вихрострумowych перетворювачів (ВСП) відомі як класичні аналітичні методи, так і розроблені й перевірені на практиці числові методи, засновані на розв'язку диференціальних або інтегральних рівнянь електромагнітного поля. Застосування перерахованих методів при проектуванні ВСП дозволяє успішно знаходити розподіл електромагнітного поля в об'єкті зі складною геометрією й нелінійними властивостями з досить високою точністю, але при значних витратах машинного часу [1,2].

У роботах [3,4] були запропоновані теоретичні розробки та результати моделювання трансформаторного вихрострумowego перетворювача прохідного типу, засновані на суперпозиції електромагнітних полів струмів окремих витків намагнічувальної, вимірювальної обмоток і індукваних струмів в циліндричному металевому зразку. В даній роботі запропоновано метод розрахунку параметричного прохідного ВСП із магнітним і немагнітним зразком, в основу якого покладені аналітичні формули для визначення активних опорів, власних індуктивностей і взаємо-

індуктивностей обмотки ВСП, що представлена у вигляді окремих струмопроводів, а також циліндричного зразка (ЗР), що з урахуванням глибини проникнення можна представити у вигляді кільцевих провідників з короткозамкненими струмами, які протікають в них.

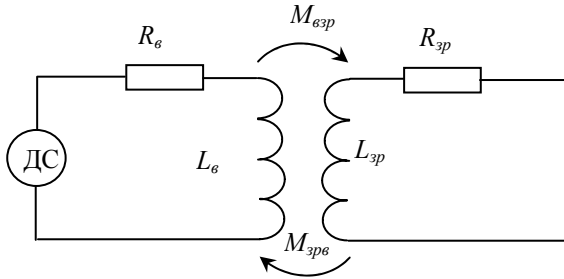
Еквівалентна електрична схема такого параметричного ВСП представлена на рис. 1, на якій вимірювальна обмотка параметричного перетворювача представлена відповідним активним опором $R_{\text{в}}$ і індуктивністю $L_{\text{в}}$, ДС – джерело синусоїдального струму. Досліджуваний циліндричний зразок представлений у вигляді його активного опору $R_{\text{зр}}$ та індуктивністю $L_{\text{зр}}$. Між обмоткою та зразком існує магнітний зв'язок, позначений на схемі взаємоіндуктивностями $M_{\text{взр}}$ і $M_{\text{зрв}}$.

Відповідно до загальноприйнятої теорії, активний опір контуру вимірювальної котушки збільшується на величину $R_{\text{вн}}$ і відповідно зменшується індуктивність на величину $L_{\text{вн}}$ [5], тобто:

$$R_{\text{вн}} = \frac{\omega^2 M_{\text{взр}} M_{\text{зрв}} R_{\text{зр}}}{R_{\text{зр}}^2 + (\omega L_{\text{зр}})^2}, \quad (1)$$

$$L_{\text{вн}} = -\frac{\omega^2 M_{\text{взр}} M_{\text{зрв}} \omega L_{\text{зр}}}{R_{\text{зр}}^2 + (\omega L_{\text{зр}})^2}, \quad (2)$$

де $\omega=2\pi f$ – циклічна частота живлення контуру, $M_{взр}$ – взаємоіндуктивність між вимірювальною обмоткою і зразком, $M_{зрв}$ – взаємоіндуктивність між зразком і вимірювальною обмоткою.

Рисунок 1 – Еквівалентна схема параметричного прохідного перетворювача із провідним циліндром

З урахуванням прийнятої моделі параметричного перетворювача, вимірювальна обмотка представляє собою окремі витки, кожний з яких замкнений на джерело напруги. Аналогічно, об'єкт контролю представляє собою окремі короткозамкнені кільцеві провідники радіуса зразка $a_{зр}$ і товщиною струмопроводу δ , яка пропорційна глибині проникнення електромагнітного поля в зразок.

Активний опір котушки R_e і зразка $R_{зр}$ в області низьких частот можна знайти за відомими співвідношеннями:

$$R_e = \sum_{i=1}^{W_e} R_{i_e} = W_e \frac{l_e}{\sigma_e S_e}, \quad (3)$$

$$R_{зр} = \sum_{i=1}^{W_{зр}} R_{i_{зр}} = W_{зр} \frac{l_{зр}}{\sigma_{зр} S_{зр}}, \quad (4)$$

де W_e і $W_{зр}$ – кількість витків вимірювальної обмотки перетворювача та зразка відповідно, R_{i_e} і $R_{i_{зр}}$ – активні опори окремих витків обмотки та зразка, l_e і $l_{зр}$ – довжина окремих витків обмотки та об'єкта контролю, σ_e і $\sigma_{зр}$ – питома електрична провідність матеріалу обмотки та зразка, S_e і $S_{зр}$ – відповідні площі перерізу струмопроводів.

Індуктивності вимірювальної обмотки та зразка можна представити таким чином:

$$L_e = \sum_{i=1}^{W_e} L_{i_e} + \sum_{i=1}^{W_e} M_{i_e}, \quad (5)$$

$$L_{зр} = \sum_{i=1}^{W_{зр}} L_{i_{зр}} + \sum_{i=1}^{W_{зр}} M_{i_{зр}}, \quad (6)$$

де L_{i_e} і $L_{i_{зр}}$ – власні індуктивності окремих струмопроводів, M_{i_e} і $M_{i_{зр}}$ – власні взаємоіндуктивності окремих витків вимірювальної обмотки та зразка відповідно.

Значення власної взаємоіндуктивності витків вимірювальної обмотки і зразка в подальшому позначимо як M_e і $M_{зр}$.

Власні індуктивності окремих струмопроводів вимірювальної обмотки та зразка в загальному випадку можна знайти за співвідношеннями [6]:

$$L_{i_e} = \mu_0 a_e \left(\ln \frac{16a_e}{d_e} - 2 + \frac{\mu_0 \mu_{r_e} \xi}{\mu_0 4} \right), \quad (7)$$

$$L_{i_{зр}} = \mu_0 a_{зр} \left(\ln \frac{16a_{зр}}{d_{зр}} - 2 + \frac{\mu_0 \mu_{r_{зр}} \xi}{\mu_0 4} \right), \quad (8)$$

де a_e і $a_{зр}$ – зовнішні радіуси витка вимірювальної обмотки та зразка, d_e і $d_{зр}$ – діаметри струмопроводів вимірювальної обмотки та зразка, $\mu_0=4\pi \cdot 10^{-7}$ Гн/м – магнітна константа, μ_{r_e} і $\mu_{r_{зр}}$ – відносна магнітна проникність матеріалу відповідних витків.

Функція ξ знаходиться за формулою:

$$\xi = \frac{8}{kd} \frac{b_0}{b_1} \sin\left(\beta_0 - \beta_1 - \frac{\pi}{4}\right), \quad (9)$$

де $k = \sqrt{\mu_0 \mu_r \sigma \omega}$, d – поточний діаметр струмопроводу, b_0 і β_0 – модуль і аргумент Бесселевої функції $I_0(x)$ першого роду нульового порядку, b_1 і β_1 – те ж для Бесселевої функції $I_1(x)$ першого роду першого порядку, $x = kr\sqrt{-j}$.

Як показано в роботах [6,7], знаходження власних взаємоіндуктивностей M_e і $M_{зр}$ для вимірювальної обмотки і зразка, а також взаємної індуктивності $M_{взр}$ і $M_{зрв}$ у формулах (1) і (2) у випадку немагнітного матеріалу не викликає особливих труднощів. Формули для знаходження даних величин представлені в роботі [6] і справедливі для немагнітних матеріалів.

У випадку феромагнітного матеріалу, ВСП представляє собою досить складну структуру, коефіцієнти M_e і $M_{зр}$ будуть істотно залежати від геометрії моделі і магнітних властивостей обмотки і зразка, при цьому значення взаємоіндуктивностей контурів будуть відповідати співвідношенню $M_{взр} \neq M_{зрв}$. Для

знаходження даних величин розглянемо магнітний потік, що створюється кожним з витків вимірювальної обмотки, який проходить через поперечний переріз перетворювача і створює у витках перетворювача й об'єкта індуковані струми.

На рис. 2 схематично показані елементарні магнітні потоки, які проходять крізь перетин ВСП, де: $\Psi_{вим}$ – потік замкнений на тіло вимірювальної обмотки перетворювача; $\Psi_{пов}$ – потік замкнений на повітряний прошарок між котушкою та зразком; $\Psi_{зр}$ – потік крізь тіло зразка; $\Psi_{вн}$ – потік через внутрішній простір об'єкта (для якого прийнято в моделі $\mu_r=1$).

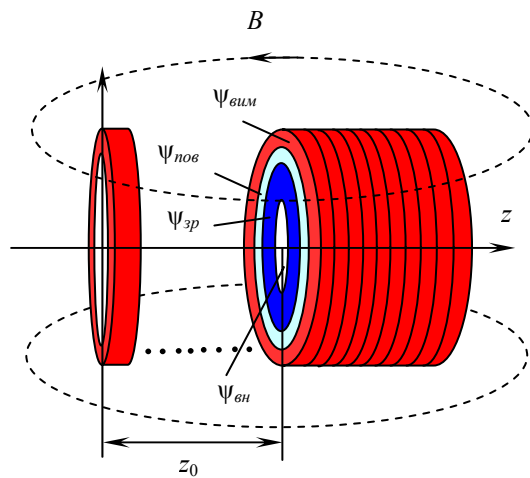

Рисунок 2 – Магнітні потоки в перетині параметричного перетворювача

Дані магнітні потоки можна знайти із таких співвідношень:

$$\Psi_{вим} = 2\pi \int_{a_{e1}}^{a_{e2}} B_z r dr, \quad (10)$$

$$\Psi_{пов} = 2\pi \int_{a_{зр2}}^{a_{e1}} B_z r dr, \quad (11)$$

$$\Psi_{зр} = 2\pi \int_{a_{зр1}}^{a_{зр2}} B_z r dr, \quad (12)$$

$$\Psi_{вн} = 2\pi \int_0^{a_{зр1}} B_z r dr, \quad (13)$$

де a_{e2} , a_{e1} – зовнішній і внутрішній радіуси вимірювальної обмотки; $a_{зр2}$, $a_{зр1}$ – зовнішній і внутрішній радіуси зразка, тобто

$a_{зр1} = a_{зр2} - \delta$; r – поточний радіус інтегрування.

Величини магнітного потоку, які будуть створювати струми у вимірювальній обмотці Ψ_e і об'єкті Ψ_o , можна представити співвідношеннями:

$$\Psi_e = \Psi_{вим} + \Psi_{пов} + \Psi_{зр} + \Psi_{вн}, \quad (14)$$

$$\Psi_o = \Psi_{зр} + \Psi_{вн}. \quad (15)$$

У роботі [3] показано, що магнітний потік крізь тіло кільцевого струмопроводу у загальному вигляді визначається співвідношенням:

$$\Psi_m = 2\pi \left(\frac{a_{зов} \mu_0 \mu_r I}{2\pi} \sqrt{\frac{a}{a_{зов}}} f(\lambda_{зов}) - \frac{a_{внут} \mu_0 \mu_r I}{2\pi} \sqrt{\frac{a}{a_{внут}}} f(\lambda_{внут}) \right), \quad (16)$$

де $a_{зов}$ і $a_{внут}$ – зовнішній і внутрішній радіуси кільця; $f(\lambda_{зов})$ і $f(\lambda_{внут})$ – значення функції відповідних форм-факторів моделі, a – радіус будь-якого витка, що створює магнітне поле.

Відповідні функції $f(\lambda_{зов})$ і $f(\lambda_{внут})$ мають вигляд:

$$f(\lambda_{зов}) = \left(\frac{2}{\lambda_{зов}} - \lambda_{зов} \right) K(\lambda_{зов}) - \frac{2}{\lambda} E(\lambda_{зов}), \quad (17)$$

$$f(\lambda_{внут}) = \left(\frac{2}{\lambda_{внут}} - \lambda_{внут} \right) K(\lambda_{внут}) - \frac{2}{\lambda_{внут}} E(\lambda_{внут}), \quad (18)$$

де K й E – повні еліптичні інтеграли першого й другого роду, $\lambda_{зов}$ і $\lambda_{внут}$ – геометричні параметри моделі.

Формули для розрахунку параметрів $\lambda_{зов}$ і $\lambda_{внут}$ будуть такими:

$$\lambda_{зов} = \sqrt{\frac{4aa_{зов}}{z_0^2 + (a + a_{зов})^2}}, \quad (19)$$

$$\lambda_{внут} = \sqrt{\frac{4aa_{внут}}{z_0^2 + (a + a_{внут})^2}}, \quad (20)$$

де z_0 – відстань між кільцем радіусом a і відповідним контуром.

Скориставшись формулами для елементарних магнітних потоків, за запропонованою методикою знайдемо співвідношення для $M_e, M_{zp}, M_{ezp}, M_{zpe}$.

Значення власної взаємодуктивності M_e витків вимірювальної обмотки знайдемо так:

$$M_e = \sum \mu_0 (a_e f(\lambda_e) + (\mu_r - 1) \times (\sqrt{a_e a_{zp}} f(\lambda_{zp}) - \sqrt{a_e a_\delta} f(\lambda_\delta))), \quad (19)$$

$$\text{де } \lambda_e = \sqrt{\frac{4a_e a_e}{z_0^2 + (a_e + a_e)^2}}, \quad (20)$$

$$\lambda_{zp} = \sqrt{\frac{4a_e a_{zp}}{z_0^2 + (a_e + a_{zp})^2}}, \quad (21)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4a_e a_\delta}{z_0^2 + (a_e + a_\delta)^2}}, \quad (22)$$

де a_e - зовнішній радіус вимірювальної обмотки; a_{zp} - зовнішній радіус об'єкта; a_δ - внутрішній радіус зразка, причому $a_0 - a_\delta = \delta$ - глибина проникнення електромагнітного поля в зразок.

Вираз для взаємної індукції M_{ezp} між кожним витком вимірювальної обмотки і витками об'єкта буде таким:

$$M_{ezp} = \sum \mu_0 (\mu_r \sqrt{a_e a_{zp}} f(\lambda_{zp}) - (\mu_r - 1) \sqrt{a_e a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (23)$$

$$\text{де } \lambda_{zp} = \sqrt{\frac{4a_e a_{zp}}{z_0^2 + (a_e + a_{zp})^2}}, \quad (24)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4a_e a_\delta}{z_0^2 + (a_e + a_\delta)^2}}. \quad (25)$$

Вплив витків об'єкта на кожний виток вимірювальної обмотки визначається так:

$$M_{zpe} = \sum \mu_0 (\sqrt{a_{zp} a_e} f(\lambda_e) + (\mu_r - 1) (a_{zp} f(\lambda_0) - \sqrt{a_{zp} a_\delta} f(\lambda_\delta))), \quad (26)$$

$$\text{де } \lambda_e = \sqrt{\frac{4a_{zp} a_e}{z_0^2 + (a_{zp} + a_e)^2}}, \quad (27)$$

$$\lambda_{zp} = \sqrt{\frac{4a_{zp} a_{zp}}{z_0^2 + (a_{zp} + a_{zp})^2}}, \quad (28)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4a_{zp} a_\delta}{z_0^2 + (a_{zp} + a_\delta)^2}}. \quad (29)$$

І нарешті взаємодуктивність M_{zp} в об'єкті контролю можна знайти таким чином:

$$M_{zp} = \sum \mu_0 (\mu_r a_{zp} f(\lambda_{zp}) - (\mu_r - 1) \sqrt{a_{zp} a_\delta} f(\lambda_\delta)), \quad (30)$$

$$\text{де } \lambda_{zp} = \sqrt{\frac{4a_{zp} a_{zp}}{z_0^2 + (a_{zp} + a_{zp})^2}}, \quad (31)$$

$$\lambda_\delta = \sqrt{\frac{4a_{zp} a_\delta}{z_0^2 + (a_{zp} + a_\delta)^2}}. \quad (32)$$

Для підтвердження адекватності запропонованої моделі були проведені розрахункові та експериментальні дослідження роботи параметричного ВСП із використанням прецизійного моста змінного струму Tesla BM-401E з робочою частотою $f=800$ Гц. Вихідні дані для розрахунку: кількість витків вимірювальної обмотки $W_e=375$; діаметр перетворювача $D_n=13,4$ мм; довжина перетворювача $l_n=88,5$ мм; циліндричні зразки (магнітні та немагнітні) довжиною 200 мм і діаметром 10 мм. Розрахункові значення активного опору та індуктивності вимірювальної обмотки без зразка: $R_0=8,82$ Ом; $L_0=0,262$ мГн. Результати вимірювань: $R_0=8,69$ Ом; $L_0=0,265$ мГн. Результати розрахунків і експериментальних досліджень зведені в табл. 1.

ВИСНОВОК

На підставі розробленої моделі ВСП із об'єктом контролю та отриманих експериментальних даних можна зробити висновок про те, що вказана вище модель адекватно описує фізичні процеси, що відбуваються в поверхневих шарах магнітних і немагнітних металевих циліндричних виробів.

Таблиця 1 - Результати експериментальних і розрахункових досліджень

Параметри зразка	Розрахунок		Результати вимірювання		Відносна розбіжність показів	
	R_p , Ом	L_p , мГн	R_B , Ом	L_B , мГн	γ_R , %	γ_L , %
$\sigma=3,59$ МСм/м, $\mu_r=1$	8,89	0,259	8,76	0,264	1,48	-1,89
$\sigma=1,29$ МСм/м, $\mu_r=1,33$	8,86	0,308	8,74	0,274	1,37	12,41
$\sigma=16,8$ МСм/м, $\mu_r=1$	9,03	0,234	8,92	0,249	1,23	-6,02
$\sigma=49,7$ МСм/м, $\mu_r=1,07$	9,02	0,211	8,98	0,196	0,45	7,65
$\sigma=14,6$ МСм/м, $\mu_r=1$	9,03	0,237	8,91	0,252	1,35	-5,95
$\sigma=1,5$ МСм/м, $\mu_r=32,1$	19,85	2,41	17,59	2,74	12,85	-12,04
$\sigma=1,48$ МСм/м, $\mu_r=31,5$	19,57	2,39	17,4	2,74	12,47	-12,77

Література

1. Sadiku, Matthew N.O. Numerical techniques in electromagnetics. – New York: CRC Press, 2001. – 750 p.

2. Курбатов П.А., Аринчин С.А. Численный расчет электромагнитных полей. – М.: Энергоатомиздат, 1984. – 168 с.

3. Горкунов Б.М., Тюпа И.В., Тищенко А.А. Модель вихретокового преобразователя проходного типа с токопроводящим цилиндрическим образцом. // Технічна електродинаміка, тематичний випуск "Силова електроніка та енергоефективність", ч.5, 2007. – Київ. – С. 45-48.

4. Горкунов Б.М., Тюпа С.Ю., Тюпа И.В., Скопенко В.В. Физическое моделирование вихретокового преобразователя проходного типа / 17th National scientific symposium

"Metrology and metrology assurance 2007", September 10-14, 2007. – Sozopol, Bulgaria. – P.121-125.

5. Шумиловский Н.Н., Ярмольчук Г.Г., Грабовецкий В.П. Физические и физико-химические методы контроля состава и свойств веществ. Метод вихревых токов // под общ. ред. Н.Н. Шумиловского. – М.-Л., изд-во «Энергия», 1966. – 176 с.

6. Калантаров П.Л., Цейтлин Л.А. Расчет индуктивностей. – М.-Л.: Госэнергоиздат, 1955. – 368 с.

7. Нейман Л.Р., Демирчян К.С. Теоретические основы электротехники: В 2-х т. / Учебник для вузов. Т.2. –Л.: Энергоиздат, 1981. – 415 с.

Поступила в редакцію 17.11.2008р.